

Vergaderjaar 2018–2019

35 011

Wijziging van de Kieswet houdende maatregelen tot elektronische openbaarmaking van de processen-verbaal van de stembureaus en van de opgaven van de burgemeesters van de aantallen in de gemeenten uitgebrachte stemmen

Nr. 6

NOTA NAAR AANLEIDING VAN HET VERSLAG

Ontvangen 30 oktober 2018

Inhoudsopgave	blz.
1. Inleiding	1
2. De hoofdlijnen van het voorstel	2
3. Verhouding tot hoger recht en nationale wetgeving	4
3.1 Het recht op bescherming van persoonsgegevens	4
3.2 Wet openbaarheid van bestuur	5
4. Financiële gevolgen voor de overheid	6
5. Inwerkingtreding	6
6. Advies en consultatie	6

1. INLEIDING

Met veel belangstelling heb ik kennisgenomen van de opmerkingen en vragen die door de leden van de fracties van VVD, CDA, D66 en SGP zijn gemaakt en gesteld. Ik dank de leden voor hun inbreng. Het verheugt mij dat de leden van de VVD-fractie het een goede zaak achten dat de processen-verbaal van de stembureaus en de opgaven van de burgemeester met stemtotalen van de gemeente elektronisch openbaar worden gemaakt, en dat ook de leden van de CDA-fractie eraan hechten dat voor elke verkiezing de procedure voor het vaststellen van de uitslag zo transparant mogelijk is. Daarnaast doet het mij deugd dat de leden van de D66-fractie de voorgestelde toename in transparantie ondersteunen, en dat ook de leden van de SGP-fractie met instemming kennis hebben genomen van het wetsvoorstel.

Bij de beantwoording van de vragen van de leden van deze fracties zijn zoveel mogelijk de indeling en volgorde van het verslag aangehouden.

2. DE HOOFDLIJNEN VAN HET VOORSTEL

In de memorie van toelichting is aangekondigd dat in een later in te dienen wetsvoorstel de openbaarmaking zal worden geregeld van door digitale hulpmiddelen gegenereerde uitslaggegevens, zodat ook die eenvoudiger raadpleegbaar en doorzoekbaar zijn. De leden van de VVD-fractie en de leden van de CDA-fractie vragen te verduidelijken wat er nu met die digitaal gegenereerde uitslaggegevens gebeurt en wat er in de tussentijd wordt geregeld totdat er een definitieve regeling is.

Gemeenten, hoofdstembureaus en het centraal stembureau gebruiken voor het optellen van de stemaantallen doorgaans een digitaal rekenhulpmiddel, namelijk OSV (Ondersteunende Software Verkiezingen). Bij de Tweede Kamerverkiezing in 2017 en de gemeenteraadsverkiezingen en het raadgevend referendum in 2018 zijn de gemeenten per circulaire gevraagd om de bestanden met de door OSV gegenereerde uitslaggegevens elektronisch openbaar te maken. Voor de verkiezingen die in 2019 worden gehouden,¹ zal ik dat opnieuw doen. Benadrukt zij echter dat met het online plaatsen van deze bestanden de authenticiteit ervan nog niet is gewaarborgd. Om te waarborgen dat de authenticiteit van de elektronisch openbaar gemaakte bestanden kan worden gecontroleerd, is nadere regelgeving nodig. Bijvoorbeeld om te regelen dat gemeenten de bestanden voorzien van een gekwalificeerde elektronische handtekening. Ik werk aan het wetsvoorstel dat daarin voorziet, en streef naar inwerking-treding daarvan voorafgaand aan de Tweede Kamerverkiezing in 2021. Ik streef ernaar het voorliggende wetsvoorstel voor de verkiezingen van 2019 in werking te laten treden. Dit wetsvoorstel moet dan ook, met het oog op de verkiezingen in 2019, worden gezien als eerste stap op weg naar meer transparantie in het verkiezingsproces en een betere controleerbaarheid van de verkiezingsuitslagen.

De leden van de fracties van het CDA en D66 willen weten wat de stand van zaken is van het wetsvoorstel dat voorschrijft dat de door digitale hulpmiddelen gegenereerde uitslaggegevens elektronisch openbaar worden gemaakt. De leden van de D66-fractie lezen dat dit wetsvoorstel, vanwege aanpassing, opnieuw in consultatie wordt gebracht. Zij vragen of dit al is gebeurd, en vragen of de verplichting om de digitale uitslaggegevens openbaar te maken (wat het controleren van de uitslag vele malen makkelijker maakt), bij de verkiezingen van 2019 van toepassing zal zijn.

De elektronische openbaarmaking van de door digitale hulpmiddelen gegenereerde uitslaggegevens is onderdeel van een breder wetsvoorstel. Dat wetsvoorstel voorziet in een herziening van het proces van uitslagvaststelling en enkele andere aanpassingen van de Kieswet. Dat wetsvoorstel zal ook de regels bevatten die nodig zijn om te waarborgen dat de authenticiteit van de gepubliceerde bestanden kan worden gecontroleerd. Het is mijn streven dat wetsvoorstel uiterlijk begin 2019 in consultatie te brengen. Hernieuwde consultatie is nodig, omdat het wetsvoorstel ten opzichte van het eerder in consultatie gebrachte wetsvoorstel een forse aanpassing inhoudt van de door gemeenten te verrichten werkzaamheden in het proces van uitslagvaststelling. Daarna zal het wetsvoorstel de wetgevingsprocedure verder doorlopen. Na advisering door de Afdeling advisering van de Raad van State kan het wetsvoorstel bij de Kamer worden ingediend. Inwerkingtreding vóór de verkiezingen van komend jaar is daarom niet haalbaar. Nu de eerstvol-

---

¹ In 2019 vinden de volgende verkiezingen plaats: op 20 maart de gecombineerde provinciale staten- en waterschapsverkiezingen, en de gecombineerde eilandsraads- en kiescollegeverkiezingen, op 23 mei de Europees Parlementverkiezing en op 27 mei de Eerste Kamerverkiezing. In 2020 zijn geen (landelijke) verkiezingen voorzien.

gende geplande (landelijke) verkiezing de Tweede Kamerverkiezing van maart 2021 is, koers ik op inwerkingtreding van het wetsvoorstel voorafgaand aan die verkiezing.

De leden van de CDA-fractie lezen dat de regering tevens wil regelen dat gemeenten de gegevens publiceren op een centrale website, en dat daarvoor regelgeving nodig is voor onder meer het beheer en de beveiliging. Zij vragen of publicatie op www.officielebekendmakingen.nl is overwogen.

Op de website www.officielebekendmakingen.nl worden uitsluitend de officiële elektronische publicatiebladen uitgegeven, zoals het Staatsblad, de Staatscourant en (op vrijwillige basis) het gemeenteblad en het provinciaal blad. De publicatiebladen worden vooral gebruikt voor de bekendmaking van algemeen verbindende voorschriften en andere besluiten die niet tot een of meer geadresseerden zijn gericht en voor berichten die (rechts)gevolgen hebben voor groepen belanghebbenden. Opname van andere documenten ten behoeve van hun openbaarmaking in de publicatiebladen van www.officielebekendmakingen.nl is om die reden minder geschikt. Voor publicatie van de processen-verbaal ga ik in kaart brengen wat een geschikte digitale locatie is.

De leden van de D66-fractie merken op dat, nu de voorgestelde elektronische openbaarmaking van de processen-verbaal van de stembureaus is losgetrokken van de voorstellen om fouten in deze processen-verbaal te corrigeren, de openbaar gemaakte processen-verbaal van de stembureaus fouten kunnen bevatten. Zij vragen naar het standpunt van de VNG over het feit dat de processen-verbaal wel openbaar worden gemaakt, maar dat er geen mogelijkheid is tot correctie van fouten.

De VNG is voorstander van elektronische openbaarmaking van de processen-verbaal, maar koppelt dit aan de mogelijkheid tot correctie van fouten.² Het eerdergenoemde, meer omvattende wetsvoorstel tot herziening van het proces van uitslagvaststelling voorziet in de mogelijkheid tot correctie van fouten van stembureaus. Het voorliggende wetsvoorstel wil, daarop vooruitlopend, ten minste de huidige processen-verbaal van de stembureaus en de opgaven van de burgemeester elektronisch raadpleegbaar laten zijn, zodat kiezers niet meer zijn aangewezen op het raadplegen ervan tijdens openingstijden op het gemeentehuis. Het wetsvoorstel is dus een eerste stap op weg naar meer transparantie in het verkiezingsproces en een betere controleerbaarheid van de verkiezingsuitslagen en geeft uitvoering aan de unaniem door uw Kamer aangenomen motie-Bosma c.s.,³ waarin de regering onder meer is opgeroepen om te zorgen dat de processen-verbaal actief openbaar worden gemaakt.

De leden van de SGP-fractie vragen of wettelijk gegarandeerd is dat is uitgesloten dat, aan de hand van de gepubliceerde uitslagen, er met succes een beroep op kan worden gedaan dat een bepaald besluit niet rechtmatig is, omdat de samenstelling van een vertegenwoordigend orgaan eigenlijk niet correct is.

Op basis van artikel 59 van de Grondwet worden aangelegenheden van het kiesrecht, voor zover niet al in de Grondwet opgenomen, bij de wet

² Zie blz. 6 van het advies van de VNG over het eind 2017 in consultatie gebrachte wetsvoorstel aanpassing procedure vaststelling verkiezingsuitslag (https://vng.nl/files/vng/brieven/2018/20180130_brief-kabinet_reactie-op-adviesaanvraag-over-wetsvoorstel-aanpassing-procedure-vaststelling-verkiezingsuitslag.pdf).

³ Kamerstukken II 2017/18, 34 775 VII, nr. 61.

geregeld. De Kieswet bevat daartoe de meeste regels over het kiesrecht en de verkiezingen. Met de beslissing van het vertegenwoordigend orgaan over de toelating van al de leden is de samenstelling van het vertegenwoordigend orgaan evenals de uitslagvaststelling van de verkiezingen definitief geworden. Hierna beschikt het vertegenwoordigend orgaan niet meer over de bevoegdheid te besluiten tot een hertelling van de uitgebrachte stemmen of tot een herstemming (artikelen V 4 en V 6 van de Kieswet). Bovendien is de beslissing van het vertegenwoordigend orgaan tot toelating van de leden ingevolge artikel 8:4, vierde lid, aanhef en onder a, van Algemene wet bestuursrecht niet vatbaar voor beroep bij de rechter, evenmin als de vaststelling van de uitslag bij verkiezingen. De mogelijkheden tot (onvrijwillige) beëindiging van het lidmaatschap van een vertegenwoordigend orgaan zijn limitatief geregeld in de Kieswet en Grondwet. Beëindiging van het lidmaatschap vanwege een andere uitkomst van de verkiezing door fouten in het proces-verbaal is hierin niet geregeld en dus niet mogelijk.

3. VERHOUDING TOT HOGER RECHT EN NATIONALE WETGEVING

3.1 Het recht op bescherming van persoonsgegevens

De leden van de VVD-fractie vragen of is overwogen om wettelijk vast te leggen dat de persoonsgegevens van kiezers die mondeling bezwaar inbrengen niet worden vastgelegd in het proces-verbaal. De leden van de D66-fractie vragen of het proces-verbaal toch openbaar wordt gemaakt als er persoonsgegevens van bezwaar makende kiezers in een proces-verbaal staan.

Ik stel voorop dat de persoonsgegevens van kiezers die mondeling bezwaar inbrengen niet mogen worden opgenomen in het proces-verbaal van het stembureau. Voor het rechtmatig verwerken van persoonsgegevens vereist de Algemene verordening gegevensbescherming dat er een wettelijke grondslag en noodzaak voor de gegevensverwerking is. Een dergelijke grondslag ontbreekt hier en wordt evenmin met het voorliggend wetsvoorstel gecreëerd. Het gevolg hiervan is dat het niet is toegestaan om persoonsgegevens van kiezers die mondeling bezwaar inbrengen in het proces-verbaal, vast te leggen. Het opnemen van een wetsbepaling waarbij een en ander wordt uitgesloten, zou ten onrechte veronderstellen dat het Europeesrechtelijk voorschrift bij deze en mogelijk andere gegevensverwerkingen op grond van de Kieswet, anders is. Op het bij ministeriële regeling vast te stellen model voor het proces-verbaal zullen de stembureaus worden geïnstrueerd om geen persoonsgegevens van bezwaar makende kiezers op te schrijven. Ook in de door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties te vervaardigen stembureau-instructie zullen de stembureaus daarop worden gewezen. Verder zal ik de gemeenten vragen om dit belang bij de instructie van hun stembureauleden nadrukkelijk onder de aandacht te brengen. Ik zal de gemeenten vragen om, mochten er onverhoopt toch persoonsgegevens in een proces-verbaal terechtkomen, deze weg te lakken vóórdat de documenten elektronisch openbaar worden gemaakt.

De leden van de CDA-fractie vragen welke persoonsgegevens van kandidaten in de processen-verbaal openbaar worden gemaakt, die niet al eerder openbaar gemaakt zijn op de kandidatenlijsten. Zij vragen of verkiezingen denkbaar zijn, waarbij de namen van de kandidaten in verband met de privacy niet openbaar worden gemaakt.

Inderdaad zijn, in een op personen gebaseerd kiesstelsel als het Nederlandse, geen verkiezingen denkbaar zonder openbaarmaking van de namen van de kandidaten. Er worden dan ook geen persoonsgegevens

van kandidaten in de processen-verbaal openbaar gemaakt die niet al eerder openbaar zijn gemaakt op de kandidatenlijsten, met uitzondering van het aantal behaalde stemmen. Nu het elektronisch openbaar maken van de processen-verbaal van de stembureaus en de opgave van de burgemeester kwalificeert als een verwerking van persoonsgegevens, noopt de Algemene verordening gegevensbescherming tot een afweging van enerzijds het algemene belang dat is gediend met deze verwerking, en anderzijds het belang van de betrokkenen bij bescherming van hun persoonsgegevens. Het feit dat de persoonsgegevens al openbaar zijn, doet daar niet aan af. Wel heeft het gegeven dat deze persoonsgegevens reeds openbaar zijn gevolgen voor de inhoudelijke afweging. In de toelichting bij het wetsvoorstel is die belangenafweging beschreven.

De leden van de D66-fractie lezen dat dit voorstel de rechten van betrokkenen bij het stemproces die voortvloeien uit de Algemene verordening gegevensbescherming inperkt. Zij vragen om een uitgebreidere rechtvaardiging van het voorstel tot inperking van de rechten van betrokkenen bij het stemproces die voortvloeien uit de Algemene verordening gegevensbescherming.

Het voorliggende wetsvoorstel voorziet niet in beperkingen van de rechten van betrokkenen die voortvloeien uit de Algemene verordening gegevensbescherming. Met de Aanpassingswet Algemene verordening gegevensbescherming (Stb. 2018, 248) is de Kieswet afgestemd op de verordening. In de Aanpassingswet zijn de rechten uit de verordening zoveel als mogelijk aangehouden voor verwerkingen van persoonsgegevens bij of krachtens de Kieswet. Op onderdelen is gebruik gemaakt van de ruimte die de verordening biedt om, in geval van dwingende redenen, de in de verordening neergelegde rechten van betrokkenen te beperken in verband met een goed verloop van het verkiezingsproces. De wijziging van de Kieswet die uit voormelde wet voortvloeien, zullen eveneens van toepassing zijn op de elektronische openbaarmaking van de processen-verbaal en de opgave van de burgemeester. Voor een rechtvaardiging van de met openbaarmaking van genoemde documenten samenhangende beperking van de rechten van betrokkenen op bijvoorbeeld rectificatie zij verwezen naar de toelichting bij de Aanpassingswet Algemene verordening gegevensbescherming.⁴

3.2 Wet openbaarheid van bestuur

De leden van de CDA-fractie lezen dat de op internet gepubliceerde processen-verbaal van de stembureaus en de opgave van de burgemeester in beginsel openbaar blijven. Zij vragen toe te lichten wat in dit verband wordt bedoeld met de woorden «in beginsel». De leden van de SGP-fractie vragen of gemeenten verplicht zijn de stukken permanent op de gemeentelijke website te laten staan.

De processen-verbaal van de stembureaus en de opgaven van de burgemeester worden op basis van dit voorstel door de burgemeester onverwijld elektronisch openbaar gemaakt. Dat draagt bij aan de transparantie van de verkiezing. Het wetsvoorstel schrijft niet voor tot wanneer de processen-verbaal en de opgave van de burgemeester op de website van de gemeenten moeten blijven staan, in lijn met de bestaande regeling voor het elektronisch openbaar maken van de processen-verbaal van de hoofdstembureaus en de centrale stembureaus (artikel O 4, eerste lid, respectievelijk artikel P 23 van de Kieswet). Gemeenten kunnen de documenten na verloop van tijd (bijvoorbeeld na een halfjaar, of als de volgende verkiezing eraan komt) van de website halen. Zodra de

⁴ Kamerstukken II 2017/18, 34 939, nr. 3, blz. 33 t/m 35.

documenten echter op de gemeentelijke website worden gepubliceerd, kunnen zij worden gedeeld op bijvoorbeeld social media, en langs die weg alsnog langdurig op internet blijven staan, ook nadat gemeenten de documenten eventueel van hun website hebben verwijderd. Overigens wil ik, in het eerdergenoemde wetsvoorstel dat strekt tot herziening van het proces van uitslagvaststelling, regelen dat gemeenten de documenten op een centrale website plaatsen. Belangstellenden die bijvoorbeeld de processen-verbaal van meerdere gemeenten willen inzien, kunnen dan op die centrale website terecht, en hoeven niet de afzonderlijke websites van alle gemeenten te bezoeken. Op deze centrale website zullen de stukken gedurende langere tijd te raadplegen blijven.

4. FINANCIËLE GEVOLGEN VOOR DE OVERHEID

De leden van de CDA-fractie en de D66-fractie vragen of de regering kan aangeven welke belasting in tijd en menskracht de VNG heeft geraamd voor elektronische openbaarmaking van de processen-verbaal en de opgave van de burgemeester.

De VNG schrijft in haar advies over het eind 2017 in consultatie gebrachte wetsvoorstel dat het scannen van de processen-verbaal voor de gemeenten «een flinke extra belasting (in tijd en menskracht)» oplevert, en dat deze extra taken «financiële effecten» voor gemeenten hebben.⁵ De VNG specificceert dit niet. In de toelichting bij het wetsvoorstel heeft de regering uiteengezet dat de financiële gevolgen van het maken van een scan en vervolgens het uploaden van de pdf's zeer beperkt zullen zijn, omdat de gemeenten onder de huidige Kieswet al kopieën ter inzage moeten leggen en vanwege de huidige kopieerapparatuur waarbij de documenten eerst kunnen worden gescand en vervolgens geprint. Inmiddels heeft daarover afstemming plaatsgevonden met de VNG. De VNG kan zich in de onderbouwing van de regering vinden en zal geen aanspraak maken op vergoeding voor deze extra werkzaamheden van gemeenten.

5. INWERKINGTREDING

De leden van de CDA-fractie vragen of het wetsvoorstel al in werking kan treden vóór de provinciale statenverkiezingen en de verkiezingen voor de kiescolleges op de BES-eilanden.

De regering streeft inderdaad naar inwerkingtreding vóór de eerstvolgende verkiezingen in 2019. Zij hoopt dan ook op een spoedige behandeling van het wetsvoorstel door beide Kamers der Staten-Generaal.

6. ADVIES EN CONSULTATIE

De leden van de D66-fractie lezen dat de VNG het wetsvoorstel steunt, maar daarbij uitdrukkelijk in aanmerking nam dat de periode tussen stemming en aftreden van de zittende leden van het gekozen orgaan wordt verlengd van acht naar dertien dagen, zodat er meer tijd is om de processen-verbaal elektronisch openbaar maken. Nu het onderhavig wetsvoorstel dat niet regelt en de regering geen problemen voorziet, vragen deze leden of de regering bereid is hierover met de VNG in gesprek te treden.

Met het scannen van de processen-verbaal kan worden begonnen zodra de documenten zijn ontvangen. Deze werkzaamheden kunnen worden voortgezet gedurende het totaliseren van de stemaantallen door de

⁵ Zie blz. 6 van het advies van de VNG (voetnoot 2).

burgemeester, dat veelal in een werkdag (de dag na de stemming) plaatsvindt. Inmiddels heeft er overleg met de VNG plaatsgevonden over de financiële gevolgen van dit wetsvoorstel. Zoals opgemerkt onder paragraaf 4, zal de VNG geen aanspraak maken op vergoeding voor deze extra werkzaamheden van gemeenten.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
K.H. Ollongren